

DIMENSIUNEA SĂRĂCIEI ÎN ROMÂNIA

HILDEGARD PUWAK

1. Considerații introductive

Elaborarea strategiei dezvoltării sociale — componentă a strategiei tranziției la economia de piață în România — presupune cunoașterea problemelor colectivității, a dimensiunii lor, a factorilor care le determină. Unele dintre acestea, cum este și sărăcia, dobîndesc un caracter dual prin acumularea din vechiul sistem social-economic și prin agravarea lor în perioada postrevoluționară ca urmare a proceselor ce însoțesc reforma economică: creșterea șomajului, scăderea puterii de cumpărare a veniturilor populației, polarizarea nivelului de trai ș.a.

Oricum, trăim într-o lume în care sărăcia absolută se extinde și România nu se situează în afara acestei tendințe. Estimările O.N.U.¹ arată că în țările în curs de dezvoltare numărul săracilor a crescut de la 944 milioane în 1970, la 1,1 miliarde în 1985, ajungînd în prezent la 1,5 miliarde. În Asia trăiesc în sărăcie aproximativ 737 milioane persoane, în Africa, 273 milioane și în America Latină, 204 milioane. În S.U.A., 32,5 milioane persoane se situează prin veniturile obținute sub pragul sărăciei², în Bulgaria între 38% și 40%, în Ungaria între 10% și 17% din populație³.

Sărăcia economică, individuală sau colectivă, nu mai este singura formă sub care se manifestă acest fenomen. Se vorbește tot mai mult de „sărăcii excluși”, persoane neadaptate social din cauza comportamentului și lipsei de pregătire profesională, „sărăcii marginalizați”, persoane a căror participare socială este minimă și aleatorie, „sărăcie extremă” sau chiar „lumea a patra, a săracilor”⁴.

Întrucît, astăzi, după multe decenii recunoaștem deschis că în România, problema sărăciei se constituie într-o prioritate a politicii sociale, dat fiind contextul tranziției și impactul social al acesteia asupra nivelului de trai și calității vieții, elaborarea strategiilor care să conducă la stoparea extinderii fenomenului, a atenuării și a combaterii sale într-o anumită perspectivă temporală nu poate face abstracție de următoarele planuri: a) dimensiunile fenomenului; b) principalele efecte, constînd în

¹ Nafis Sadik, *The State of World Population*, New York, UNFPA, O.N.U., 1992

² Isaac Shapiro, Robert Greenstein, *The Poor Work*, Washington, Center on Budget and Policies Priorities, 1987.

³ A se vedea lucrările conferinței O. E. C. D., *Labour Market and Social Policy. Implications of Structural Change in Central and Eastern Europe*, Paris, 11—13 septembrie 1991.

⁴ Sorica Sava, *Inechități și inegalități în societatea capitalistă — abordări occidentale*, în *Revista Economică*, nr. 15—18, 1989.

penurie — ca efect al imposibilității de a produce sau achiziționa cele necesare satisfacerii nevoilor fiecărui individ, la un nivel care să-i asigure menținerea unei bune stări de sănătate, a potențialului de muncă și a personalității sale —, *declasarea* — implicând o modificare a statusului socio-profesional —, *excluziunea socială* — însemnând pierderea unor legături de solidaritate familială, teritorială sau națională; c) discontinuitățile din politicile sociale ale țărilor care au experimentat diferite strategii, fundându-le de cele mai multe ori pe un singur factor de combatere, redistribuirea veniturilor. Transpunerea în practica socială a experiențelor pozitive acumulate în perioada antebelică în România, precum și a celor pe plan internațional ar sluji găsirii unor soluții care să determine dinamismul procesului tranziției și reducerea costului social al reformei economice.

În cele ce urmează, vom prezenta etapele demersului științific din cadrul Institutului de Cercetare a Calității Vieții care a condus la estimarea acestui fenomen în țara noastră.

II. Unele precizări referitoare la planul de sondaj și omogenitatea populației investigate

Dat fiind faptul că practica statistică și sistemul informațional din țara noastră nu prevăd încă efectuarea periodică a unui microrecensământ al veniturilor populației, care ar permite obținerea celei mai exacte imagini asupra fenomenului sărăciei, s-a recurs la o cercetare selectivă pe eșantion reprezentativ național, constituit din gospodării din toate zonele țării.

Populația țării, repartizată pe familii, a fost divizată în subpopulații sau grupe tipice⁵ după două criterii: al componenței familiei și al distribuției pe categorii socio-profesionale. Tehnica de sondaj a avut în vedere investigarea capului de gospodărie. Categoriile avute în vedere au fost: salariații, țărani, pensionarii de asigurări sociale, pensionarii C.A.P., întreprinzătorii și șomerii.

Prin faptul că distribuția veniturilor, caracteristica pe care o investigăm, diferă și în profil teritorial în funcție de o serie de factori demografici, economiei și sociali, am încercat să surprindem varietatea acestora prin gruparea județelor, pe unități teritoriale, relativ omogene, după următoarele criterii: densitatea populației, repartizarea populației pe medii, natalitatea și mortalitatea infantilă, volumul de investiții, densitatea rețelei de drumuri, volumul de servicii comerciale veniturile populației, cheltuielile populației, volumul cheltuielilor social-culturale. Au rezultat astfel 15 grupe de județe, din care au fost selectate 2.105 gospodării. Numerele de extracție din fiecare grupă au fost stabilite prin metoda Cluster. Dis-

⁵ În împărțirea pe grupe tipice a populației s-au folosit informațiile privitoare la numărul gospodăriilor pe principalele categorii socio-profesionale la 1 iulie 1991, numărul și componența familiilor beneficiare de alocații pentru copii, date din statistica asigurărilor sociale pentru populația vîrstnică, date privind eșantionul utilizat de Comisia Națională pentru Statistică la cercetarea bugetelor de venituri și cheltuieli ale familiilor de salariați, țărani și pensionari, alte surse.

persia funcției de estimare a fost calculată după formula :

$$D^2(y) = \frac{1-f}{n} \sum_{j=1}^m \frac{N_j}{N} S_j^2$$

în care :

N = mărimea colectivității originare

N_j , reprezintă numărul familiilor în fiecare categorie a populației originare ;

n_j , numărul subiecților cuprinși în sondaj

$f = \frac{n_j}{N_j}$, proporția eșantionului de grupă

S_j = abaterea medie pătratică de grupă

Mărimea dispersiei este de 0,119, iar intervalul de încredere este $0,8764 \pm 1,96 \times 0,119 = 0,8764 \pm 0,233$.

Culegerea informațiilor s-a făcut cu ajutorul unui chestionar, care a surprins următoarele dimensiuni :

- a) — familia sub aspect demoeconomic : componență, vîrsta membrilor ei, sex, rata de dependență, alte sarcini familiale ;
- b) — veniturile : nivel, surse de constituire, utilizare, echilibrul financiar al familiei ;
- c) — condițiile de locuit : spațiu, densitatea de locuire, înzestrarea locuinței, gradul de confort al acesteia, forma de proprietate ;
- d) — percepția condițiilor prezente de viață și orientările privind viitorul ;
- e) — autoaprecierea stării prezente (de sărăcie sau nonsărăcie), a factorilor care generează sărăcia și a posibilităților ei de combatere în optica subiectului investigat.

Cercetarea s-a desfășurat în luna octombrie 1991.

III. Rezultatele dimensionării sărăciei în România

Deși abordarea sărăciei prin limitarea ei la un prag ce exprimă o mărime a veniturilor stabilită prin referirea la nevoi primare este tot mai des criticată⁶, depășirea dificultăților metodologice legate de stabilirea unui așa zis etalon de nevoi primare au făcut această metodă cea mai accesibilă demersului practic de estimare a incidenței sărăciei.

⁶ A se vedea : Michael Sherraden, *Social Policy asset-based*, New York, Ed. M. E. Sharpe, 1991 ; Nanak Kakwani, *Analyzing redistribution policies*, Cambridge, Cambridge University Press, 1986 ; *Income Inequality and Poverty : Methods of Estimation and Policy Application*, New York, Oxford University Press, 1980 ; *On a Class of Poverty Measures*, in *Econometrics*, 48, 1980 ș.a.

Depășind cadrul teoretic de abordare a problemei stabilirii pragului de sărăcie, ca instrument indispensabil pentru derularea cercetării⁷, pe baza nivelurilor stabilite de I. C. C. V., prezentate în studiul „Nivelul minim de trai — concept și instrument operațional în realitatea românească” din cuprinsul acestei reviste, redăm în continuare, rezultatele cercetării.

3.1. Estimări la nivel global

Prin aplicarea celor trei praguri ale sărăciei la distribuția familiilor după veniturile nete declarate, a rezultat că din populația totală a țării pot fi considerați săraci :

- 9,9 milioane persoane (42%) în varianta „nivelul minim de trai decent”

- 7,1 milioane persoane (30%) în varianta „nivelul minim pentru perioada de tranziție”

- 3,1 milioane persoane (13%) în varianta „nivelul de subzistență”

Din numărul total al familiilor 42% trăiesc în condiții ce nu satisfac cerințele nivelului minim de trai decent ;

Din totalul familiilor 31% sînt în imposibilitatea satisfacerii nevoilor fundamentale la nivelul minimului de trai stabilit pentru perioada de tranziție ;

Din totalul familiilor 16% se află într-o sărăcie accentuată, nefiind în măsură să-și asigure condițiile minime de subzistență.

Aceste estimări se fundează pe o fragilitate structurală, dar inevitabilă, constînd în faptul că au fost luate în considerare doar veniturile declarate, în majoritatea lor obținute în mod regulat, din surse formale. O parte a populației își completează însă aceste venituri cu altele, ocazionale, sau din surse mai puțin formale. Volumul acestor venituri suplimentare nu a putut fi estimat. Este însă clar că aceste venituri sînt de natură a micșora, într-o anumită măsură, proporția celor care real sînt în situația de sărăcie, fără însă a schimba semnificativ dimensiunile fenomenului. Oricum, aceste venituri nu pot fi luate în considerare nici în politica de protecție socială care se bazează, în general, tot pe determinarea veniturilor formale stabile.

Pe principalele categorii socio-profesionale și tipuri de familii, cea mai mare rată a sărăciei o prezintă familiile de pensionari (tabelul nr. 1).

Oricare prag al sărăciei am lua în considerare, populația săracilor provenind din categoria de 65 ani și peste se dovedește mare (tabelul nr. 2) :

⁷ Premisele teoretice ale determinării minimului de trai și experiența altor țări sînt prezentate pe larg în următoarele materiale cuprinse în *Probleme economice*, nr. 38/1991 : Doina Călin, *Aspecte conceptual-metodologice privind sărăcia* (pag. 5—31), Hildegard Puwak, *Scalete de echivalență în măsurarea sărăciei*, pag. 31—41 ; Gheorghe Barbu, *Metodologii de determinare a pragului sărăciei*, pag. 52—69.

Tabelul nr. 1

Rata sărăciei la principalele categorii socio-profesionale

— în % —

Categorია socio-profesională	Calculată în funcție de :		
	MD	NMt	NS
Salariați	42,5	28,6	10,7
Țărani	26,5	17,2	8,2
Pensionari de asigurări sociale	57,2	51,5	36,8
Pensionari C.A.P.	41,8	32,4	26,4

Tabelul nr. 2

Rata sărăciei în rândul populației vîrstnice

— în % —

Mărimea familiei	Calculată în funcție de					
	MD		NMt		NS	
	Pensionari de asigurări sociale de stat	Pensionari C.A.P.	Pensionari de asigurări sociale de stat	Pensionari C.A.P.	Pensionari de asigurări sociale de stat	Pensionari C.A.P.
1 persoană	64,5	51,3	58,6	38,9	51,3	24,9
2 persoane	49,0	36,4	38,1	28,8	27,5	20,7

În cazul pensionarilor de asigurări sociale de stat, jumătate se află într-o stare de sărăcie severă neavînd asigurate condițiile minime de subzistență.

Familiile de pensionari formate din două persoane prezintă o rată a sărăciei sensibil mai mică (27 % în varianta nivelului minim de subzistență și 38 % în cea a minimumului de trai în perioada de tranziție) comparativ cu persoanele care trăiesc singure.

Rata sărăciei în mediul rural apare mai redusă la aceleași tipuri de familii prin faptul că o parte importantă a consumului alimentar se acoperă din producția proprie.

Pe lîngă vîrstnicii care dispun în mod constant de venituri prin sistemul de pensii, există, după estimările efectuate în cadrul Institutului de Cercetare a Calității Vieții, un număr de aproximativ 300.000 persoane, reprezentînd 10 % din populația vîrstnică a țării, lipsite de orice sursă de venituri, dependente material de descendenți, de alte persoane sau nevoite să apeleze la serviciile de asistență socială prin instituțiile de ocrotire a bătrînilor.

Două categorii ale populației salariate sînt în mod special afectate de sărăcie : familiile⁸ cu mulți copii și tinerii.

⁸ În prezentul studiu, interpretările au în vedere familia, ca unitate de referință în dimensionarea sărăciei, iar indicatorii sînt calculați la numărul familiilor din fiecare județ, pe total și pe principalele categorii socio-profesionale.

În funcție de numărul membrilor săi, cele mai expuse sărăciei sînt familiile formate din 5 și mai multe persoane (tabelul nr. 3).

Sub minimul de subzistență se plasează în prezent aproape o treime din familiile formate din 6 persoane (în majoritatea lor avînd 4 copii) și aproape un sfert din cele cu 5 persoane (familii cu 3 copii). Luînd în considerare nivelul minim pentru perioada de tranziție, jumătate din familiile avînd 3 și mai mulți copii și o treime din cele cu 2 copii sînt în imposibilitatea atingerii acestui nivel prin veniturile pe care le obțin.

Tabelul nr. 3

Rata sărăciei în rîndul populației salariaate

- în % -

Mărimea familiei	Calculată în funcție de		
	MD	NMt	NS
1 persoană	41,6	15,3	13,3
2 persoane	25,8	23,2	9,3
3 persoane	31,3	24,7	9,9
4 persoane	36,7	33,2	10,7
5 persoane	57,0	47,7	22,1
6 persoane și peste	71,9	49,1	29,3

În cazul persoanelor active care trăiesc singure și se situează sub pragul sărăciei, 80% sînt tineri. Deși aparent numărul lor nu este mare (între 42 și 47 mii persoane în funcție de nivelul de subzistență și nivelul minim în perioada de tranziție și 127 mii față de nivelul minim de trai decent), credem că problema este foarte importantă fiind agravată de alte surse de frustrare: dificultăți de acces la o locuință, de achiziționare de mobilă și bunuri de folosință îndelungată necesare întemeierii gospodăriei.

Dacă luăm în considerare estimarea subiectivă a nivelului minim de resurse necesare unui trai decent, peste 85% din familiile de salariați aveau, în luna octombrie 1991, venituri sub acest nivel.

Țăranii se dovedesc în prezent mai puțin expuși sărăciei. Rata sărăciei este aici sensibil mai mică comparativ cu cea înregistrată la celelalte două categorii sociale (tabelul nr. 4).

Această situație se poate explica prin producțiile realizate în cadrul gospodăriilor lor în anii 1990 și 1991. Acestea au contribuit atît la satis-

Tabelul nr. 4

Rata sărăciei în rîndul țăranilor

- în % -

Mărimea familiei	Calculată în funcție de		
	MD	NMt	NS
1 persoană	37,5	35,5	25,0
2 persoane	35,4	28,2	17,9
3 persoane	26,0	18,8	8,8
4 persoane	24,0	14,0	6,0
5 persoane și peste	21,0	10,1	3,0

facerea într-o mai mare măsură a nevoilor proprii cât și la valorificarea surplusului pe piață, determinând o creștere a veniturilor obținute de această categorie de populație. Cele mai expuse sărăciei rămân familiile formate dintr-o singură persoană, dintre care un sfert nu-și pot asigura, prin veniturile pe care le obțin, cheltuielile minime pentru satisfacerea integrală la nivel de subzistență. Acest lucru se leagă, în principal, de puterea economică redusă a acestui tip de gospodărie și de potențialul de muncă scăzut al populației vîrstnice, obligată să muncească însă pentru a-și asigura existența, îndeosebi în cazurile în care nu beneficiază de nici un alt ajutor material.

3.2. Estimări pe județe și zone geografice

În funcție de *nivelul minim de trai decent*, județele prezintă rate ale sărăciei cuprinse între 32,5% și 50,5%;

● În funcție de *nivelul minim de trai în perioada de tranziție*, ratele sărăciei sînt cuprinse între 22,2% și 41,3%;

● În funcție de *nivelul de subzistență*, rata sărăciei ia valori cuprinse între 8,6% și 26,2%.

În tabelul nr. 5 se prezintă o grupare a județelor, pentru fiecare nivel al pragului de sărăcie, stratificate pe intervale egale ale amplitudinii absolute a ratei sărăciei :

Tabelul nr. 5

Gruparea județelor după rata sărăciei

Variante ale pragului de sărăcie		
MD	NM	NS
32,5—38,4% Bihor, Bistrița-Năsăud, Cluj, Covasna, Harghita, Maramureș, Mureș, Satu-Mare, Sibiu, Timiș, București, Brașov	22,2—28,5% Bihor, Bistrița-Năsăud, Cluj, Dolj, Maramureș, Mureș, Sălaj, Satu-Mare, Sibiu, Timiș, Vaslui, Vilcea, Vrancea, București, Brașov	8,6—14,4% Alba, Arad, Bihor, Bistrița-Năsăud, Brăila, Buzău, Caraș-Severin, Cluj, Covasna, Dimbovița, Dolj, Giurgiu, Harghita, Maramureș, Mureș, Olt, Sălaj, Satu-Mare, Sibiu, Timiș, Teleorman, București.
38,5—44,4% Alba, Arad, Botoșani, Brăila, Buzău, Caraș-Severin, Dimbovița, Dolj, Giurgiu, Olt, Sălaj, Teleorman, Vaslui, Vilcea, Vrancea, Prahova	28,6—34,9% Alba, Arad, Brăila, Buzău, Caraș-Severin, Călărași, Covasna, Dimbovița, Prahova, Gorj, Harghita, Hunedoara, Ialomița, Iași, Mehedinți, Olt, Teleorman, Tulcea.	14,5—20,3% Argeș, Bacău, Botoșani, Brașov, Călărași, Constanța, Galați, Ialomița, Iași, Mehedinți, Neamț, Prahova, Suceava, Teleorman, Tulcea, Vaslui, Vrancea.
44,5—50,5% Argeș, Bacău, Călărași, Constanța, Galați, Gorj, Hunedoara, Ialomița, Iași, Mehedinți, Neamț, Suceava, Tulcea.	35,0—41,3% Argeș, Bacău, Giurgiu, Constanța, Galați, Neamț, Suceava, Botoșani.	20,4—26,2% Gorj, Hunedoara.
MEDIA PE ȚARĂ = 42%	MEDIA PE ȚARĂ = 31%	MEDIA PE ȚARĂ = 16%

Din analiza datelor prezentate în tabelul nr. 5, rezultă că :

— în 10 județe ale țării, aproape jumătate din numărul familiilor nu dispun de venituri curente care să le permită acoperirea la minim a nevoilor fundamentale, materiale și spirituale, așa cum sînt ele definite la nivelul de dezvoltare economico-socială a țării noastre ;

— în 18 județe, între 31 % și 41 % din totalul familiilor sînt în imposibilitatea satisfacerii nevoilor lor la nivelul minimului stabilit în funcție de condițiile concrete pentru actuala perioadă de tranziție ;

— în 15 județe, între 16 % și 26 % din totalul familiilor se află într-o stare de sărăcie accentuată, nefiind în măsură să-și asigure condițiile minime de existență.

Pe baza coeficienților de variație Spearman, ale căror valori corespunzătoare celor 3 niveluri minime de trai sînt 15 %, 16,3 % și respectiv 28,9 % se poate aprecia că sărăcia se distribuie relativ uniform pe teritoriul țării atît la estimarea ei prin raportare la nivelul decent de trai cît și în cazul minimului de trai dimensionat în conformitate cu posibilitățile economiei naționale, de satisfacere a nevoilor fundamentale. Există o dispersie mai mare între județe la aprecierea populației sărace ce se situează sub pragul de subzistență, fenomenul fiind însă mai greu de surprins în complexitatea sa prin faptul că intervin distorsiuni atît la estimarea veniturilor de către subiecți cît și la determinarea pragului respectiv prin relativitatea includerii sau excluderii unor costuri din cheltuielile de consum, a căror structură este influențată de factori regionali, tradiții și obiceiuri, necesitînd o analiză mai aprofundată.

Din analiza distribuției zonale a sărăciei se poate constata o anumită polarizare a județelor, incidența fenomenului fiind diferită pe teritoriul țării. Astfel :

A. În funcție de *nivelul minim de trai decent*, (fig. 1) situația se prezintă astfel :

— Moldova și Dobrogea au un grad relativ ridicat de omogenitate a județelor, avînd cele mai multe familii sărace (7 din cele 10 județe delimitate pentru aceste zone au rate ale sărăciei mai mari de 44,7 %, rangul mediu calculat pe baza datelor din anexa nr. 1, fiind de 34,6 %) ;

— Transilvania (exceptînd județele Arad, Sălaj și Alba care prezintă o situație medie) se dovedește a fi zona în care proporția familiilor sărace este mai scăzută (9 din 13 județe din această zonă ocupă primele locuri, cu cele mai mici rate ale sărăciei în ierarhia județelor) ;

— Banatul, Oltenia și Muntenia se caracterizează printr-o situație medie, cu observația că în județele Gorj, Ialomița, Călărași sărăcia are o largă răspîndire, înregistrînd o rată a sărăciei de 48 %. În mod paradoxal, din cercetare a reieșit că într-o situație nefavorabilă se află și județe care aparent, după indicatorii nivelului dezvoltării economice ar fi trebuit să ofere premise favorabile pentru un nivel de trai mai confortabil pentru majoritatea populației, între care : Argeș, Prahova și Brașov. Această situație particulară se explică însă prin ponderea mare a familiilor de salariați în cadrul populației totale și a celei urbane din aceste județe, categorie care influențează prin ponderea sa rezultatele finale. Pe de altă parte,

dat fiind faptul că pragul sărăciei este cel mai înalt la salariații din această categorie, numărul familiilor care se situează sub acest nivel (la o distribuție comparabilă a veniturilor între categoriile sociale), este evident, mai mare.

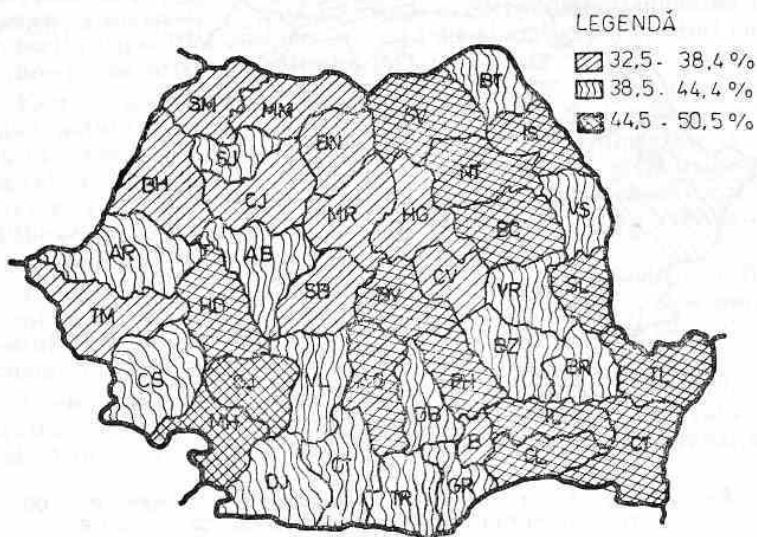

Fig. 1 Distribuția ratei sărăciei stabilită în funcție de nivelul minim de trai decent

B. În funcție de *nivelul minim de trai pentru perioada de tranziție* (fig. nr. 2), județele din Transilvania, Banat, Oltenia și parțial, Muntenia prezintă o proporție a familiilor sărace ce nu depășesc 35%. Dobrogea are cea mai nefavorabilă situație, în timp ce Moldova prezintă după acest criteriu, o stratificare, județele cele mai afectate de sărăcie fiind Suceava, Neamț, Bacău și Galați, iar cele mai puțin afectate : Botoșani, Vaslui și Vrancea.

C. Luînd în considerare *nivelul minim de subsistență*, în funcție de care poate fi apreciată cel mai bine gravitatea situației familiilor sărace, din cele 16 județe care se plasează peste rata medie pe țară (16%), 13 se află în Moldova, Dobrogea și Muntenia (fig. 3). Reține atenția însă situația cu totul specială a două județe, Gorj și Hunedoara, în care peste 20% din totalul familiilor trăiesc într-o stare de sărăcie accentuată, constituindu-se într-o zonă ce necesită o intervenție prioritară la nivelul celor două paliere ale politicii sociale, atât în sensul sprijinirii persoanelor care se confruntă cu această situație cât și prin politica economică, pentru crearea unor condiții care să favorizeze depășirea acestei situații (ocuparea în muncă a femeilor, dezvoltarea sectorului de servicii, a infrastructurii ș.a.).

Configurația distribuției teritoriale a sărăciei pe zone se explică pentru majoritatea județelor prin factori economici (nivelul veniturilor și gradul de dezvoltare economică a județelor). Influența relativ puternică, este confirmată de mărimea coeficienților de corelație. Rezultatele

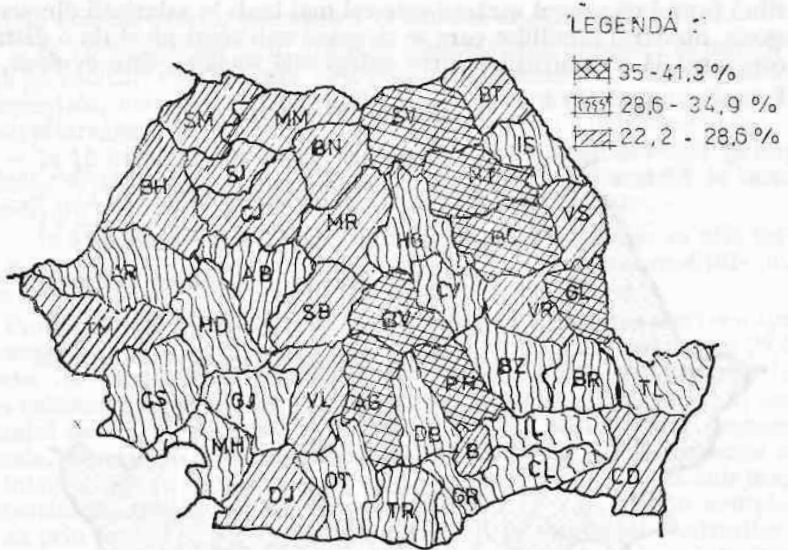

Fig 2 Distribuția ratei sărăciei stabilită în funcție de nivelul minim de trai în perioada de tranziție

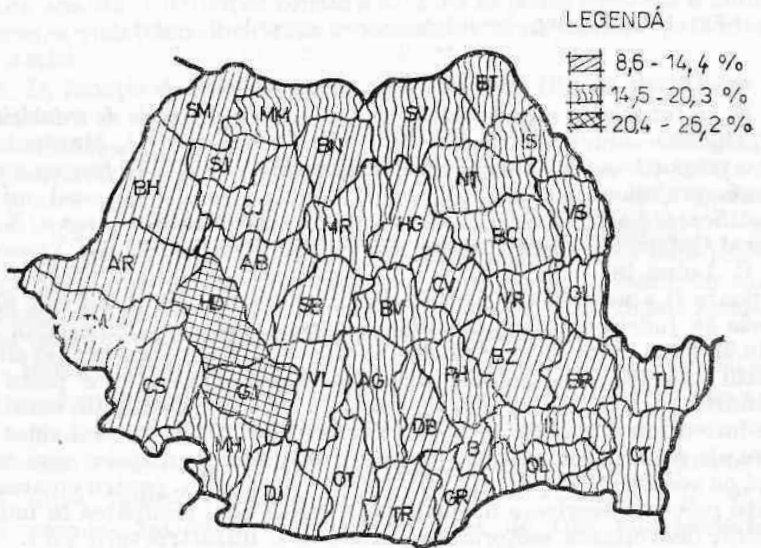

Fig 3 Distribuția ratei sărăciei stabilită în funcție de nivelul de subsistență

obținute arată că gradul de ocupare, veniturile populației și producția agricolă sînt factorii cei mai importanți în explicarea acestui fenomen. Cu cît nivelurile acestor indicatori sînt mai înalte, cu atît sărăcia este mai puțin prezentă în rîndurile populației din județele și zonele țării ce prezintă asemenea caracteristici. În același timp însă, ponderea populației urbane și proporția populației vîrstnice în totalul populației sînt factori cu influență directă, negativă asupra ratei sărăciei.

Factorii demografici, reprezentați în studiul nostru prin mărimea familiei, natalitate și ponderea populației vîrstnice se detașează ca importanță în generarea sărăciei. Structurile demografice influențate de natalitatea ridicată în Moldova și Dobrogea, însoțită de un nivel mai scăzut al dezvoltării economice, fac ca în aceste zone populația să se confrunte cu condițiile de viață cele mai precare, situație valabilă pentru toate categoriile socio-profesionale.

În județele din Transilvania și Banat, structurile demografice sînt influențate, în principal, de ponderea mare a populației vîrstnice comparativ cu restul țării, populația săracă provenind în cea mai mare parte din rîndul pensionarilor.

Exemplificativ, se prezintă în tabelul de mai jos, nivelurile acestor indicatori pentru unele județe împărțite în quartile, după rata sărăciei calculată în varianta minimumului de trai pentru perioada de tranziție.

Tabelul nr. 6

Cuartila	Județul	Rangul județului după rata sărăciei *	Rangul mediu** al județului pentru indicatorii	
			nivelului de dezvoltare economică	demografici
1.	București	1	2,75	6,50
	Timiș	9	7,25	9,75
2.	Cluj	12	11,75	17,75
	Alba	18	19,25	14,25
3.	Arađ	19	20,25	19,75
	Dîmbovița	23	21,25	18,75
4.	Olt	27	26,50	24,75
	Ialomița	29	24,75	16,25
4.	Neamț	36	34,25	27,75
	Bacău	38	30,75	32,25

* în ordine crescătoare a mărimei indicatorului

** Rangul mediu pentru exemplificarea influenței factorului economic a fost determinat pe baza următorilor indicatori: veniturile populației, cheltuielile populației, producția industrială, producția agricolă, volumul vinzărilor cu amănuntul pe județe; pentru factorul demografic s-au luat în considerare populația totală, rata natalității, ponderea populației de 65 de ani și peste, ponderea populației urbane.

Pentru aprecierea acuității problemei privind precaritatea condițiilor de viață ale populației în stare de sărăcie, precum și pentru direcționarea intervenției colectivității spre acele grupuri care o necesită prioritar a fost

analizată structura familiilor în stare de sărăcie, pe categorii socio-profesionale :

Tabelul nr. 7

Structura familiilor în stare de sărăcie, pe categorii socio-profesionale
— determinată în varianta minimumului de trai decent —

GRUPE DE JUDEȚE	Salariați	Țărani	Pensionari asig. sociale	Pensionari C.A.P.
Botoșani, Vaslui, Vrancea	47,13	14,32	15,01	23,51
Neamț, Suceava	66,42	7,53	14,48	11,56
Sălaj, Vilcea	66,13	8,30	12,31	12,74
Buzău, Olt, Teleorman, Giurgiu, Dimbovița	50,71	13,26	15,66	20,35
Maramureș, Satu-Mare, Bistrița-Năsăud	63,82	7,83	16,32	12,01
Dolj	42,98	16,12	20,49	20,39
Iași	54,89	11,55	15,82	17,72
Călărași, Ialomița, Tulcea, Mehe- dinți	55,27	18,57	12,54	13,59
Covasna, Harghita	64,51	13,71	8,38	13,38
Alba, Brăila, Caraș-Severin, Arad	50,87	15,65	19,40	14,06
Gorj, Hunedoara	60,58	11,52	15,87	12,01
Mureș, Sibiu, Bihor, Cluj, Timiș	65,26	5,23	24,45	15,03
Brașov, Constanța	43,82	18,23	14,40	23,52
Bacău, Galați, Argeș, Prahova	77,73	16,51	23,18	17,49
București	67,85	—	32,14	—

Tabelul nr. 8

Structura familiilor în stare de sărăcie, pe categorii socio-profesionale — determinată în varianta
nivelului minim de trai pentru perioada de tranziție

GRUPE PE JUDEȚE	Salariați	Țărani	Pensionari asigurări sociale	Pensionari C.A.P.
Botoșani, Vaslui, Vrancea	45,22	14,17	23,73	14,86
Neamț, Suceava	59,15	11,39	16,63	12,81
Sălaj, Vilcea	52,87	9,19	20,95	16,97
Buzău, Olt, Teleorman, Giurgiu, Dimbovița	55,03	11,42	12,43	21,10
Maramureș, Satu-Mare, Bistrița- Năsăud	50,97	18,88	13,71	13,47
Dolj	48,89	15,90	15,73	19,37
Iași	49,06	21,60	15,92	13,42
Călărași, Ialomița, Tulcea, Mehe- dinți	47,83	19,51	11,32	16,25
Covasna, Harghita	47,08	20,24	11,09	11,48
Alba, Brăila, Caraș-Severin, Arad	48,02	22,23	20,59	9,13
Gorj, Hunedoara	51,22	11,96	23,94	12,85
Mureș, Sibiu, Bihor, Cluj, Timiș	45,30	24,03	22,20	7,45
Brașov, Constanța	45,68	16,20	13,16	24,94
Bacău, Galați, Argeș, Prahova	53,75	18,56	16,09	11,58
București	53,18	—	46,81	—

Tabelul nr. 9

Structura familiilor în stare de sărăcie, pe categorii socio-profesionale determinată în varianta nivelului de subzistență

GRUPE DE JUDEȚE	Salariați	Țărani	Pensionari asigurări sociale	Pensionari C.A.P.
Botoșani, Vaslui, Vrancea	40,05	11,78	20,94	27,21
Neamț, Suceava	49,09	10,74	22,00	18,15
Sălaj, Vilcea	33,11	14,43	31,81	20,83
Buzău, Olt, Teleorman, Giurgiu, Dimbovița	33,01	18,81	17,86	13,30
Maramureș, Satu-Mare, Bistrița-Năsăud	49,50	11,62	14,96	23,92
Dolj	40,12	15,33	22,88	21,67
Iasi	49,90	11,14	18,73	19,20
Călărași, Ialomița, Tulcea, Mehedinți	51,86	11,37	19,21	17,54
Covasna, Harghita	38,06	11,05	25,97	24,90
Alba, Brașov, Caraș-Severin, Arad	50,52	8,80	31,81	8,86
Gorj, Hunedoara	54,97	7,67	25,92	11,45
Mureș, Sibiu, Bihor, Cluj, Timiș	48,14	6,36	31,80	13,70
Brașov, Constanța	45,46	14,32	24,98	13,23
Bacău, Galați, Argeș, Prahova	47,00	9,23	30,37	13,38
București	34,29	—	55,70	—

Concluziile care au fost desprinse pe baza datelor din tabelele nr. 7—9 arată că :

a) cea mai gravă situație, însemnând imposibilitatea asigurării nivelului de subzistență o prezintă *pensionarii*, a căror pondere în totalul familiilor sărace variază între 31 % și 58 %. În 12 județe ale țării între care Botoșani, Vaslui, Vrancea, Buzău, Teleorman, Giurgiu, Dimbovița, proporția acestora depășește 50 %. Concluzia este valabilă pentru ambele categorii de pensionari (de asigurări sociale și C.A.P.), proporția între acestea în cadrul județelor variind în funcție de profilul lor economic. Astfel, în județele cu profil agricol (Teleorman, Olt, Giurgiu, Ialomița ș.a.) predomină familiile persoanelor vîrstnice sărace din mediul rural, iar în județele cu profil industrial sau industrial-agrar, pensionarii de asigurări sociale de stat. De exemplu, în județele Caraș-Severin, Hunedoara, familiile sărace din această ultimă categorie sînt de 3 ori mai numeroase decît cele din mediul rural.

Chiar dacă propria gospodărie oferă pensionarilor țărani anumite resurse pentru consumul familiei, veniturile de care această categorie de populație dispune nu permite satisfacerea nevoilor minime, necesitînd o analiză aprofundată a nivelului de protecție socială de care beneficiază în prezent, precum și o abordare coerentă a măsurilor în sfera politicii sociale pentru asigurarea unei securități reale în condițiile tranziției.

b) o mare parte a săracilor provin din categoria *salariaților*. În 27 județe, din această categorie provin peste 40 % dintre familiile sărace. Situația trebuie reținută în primul rînd, datorită faptului că o mare parte a acestora au în componență copii (numărul mediu de copii minori într-o

familie săracă este de 3,6), pentru care asigurarea necesarului minim de subzistență este o condiție obligatorie, dezvoltarea lor fizică și psihică fiind oricum serios afectată, în timp, chiar și la atingerea acestui nivel.

Situația se cere analizată și ca punct de referință la judecarea impac-tului social pe care măsurile de restructurare din procesul de reformă le vor antrena prin creșterea șomajului, profilul industrial al multor județe cu rate înalte ale sărăciei fiind dat de prezența unor activități industriale cu tendințe de restrângere în viitor.

Este de menționat că absența unor perspective de creare a noi locuri de muncă sau altor facilități de ocupare, amină pentru o anumită perioadă încă oportunitățile de ameliorare a situației materiale prin efort propriu, lăsând, în mare măsură, soluționarea problemei în sfera politicii publice.

c) colectivitatea generală se prezintă mult mai omogen sub aspectul dispersiei sărăciei în raport de nivelul minim de trai pentru perioada de tranziție și pentru nivelul de trai decent. Această configurație este dată de faptul că în acest caz, structurile dominante ale populației sărace provin din categoria salariaților (între 45% și 63%, și respectiv între 47% și 67%), dovedind faptul că politica salarială practică în perioada post-revoluționară nu a atenuat egalizarea veniturilor, în general, și la categoria celor cu venituri mici în mod special.

În perioada următoare, amplificarea fenomenului în cadrul categoriei salariaților, contribuind la creșterea numărului săracilor în România, va putea fi temporizată, numai în măsura în care se va stopa tendința de eroziune a puterii de cumpărare a salariului, mai puternică la familiile numeroase.

Veniturile pe o persoană în familiile sărace formate din 5 și 6 persoane au fost în luna octombrie 1991 de aproximativ 2.400 lei, cu circa 33% sub pragul de sărăcie. Reactualizând aceste valori cu indicii prețurilor de consum din lunile ce au urmat și ținând cont de structurile de consum specifice acestui tip de familie, precum și de măsurile de indexare-compensare instituite, anticipăm o scădere a puterii de cumpărare la aceste tipuri de familii cu 12–14% mai mare decât cea pentru întreaga categorie de salariați. Efectul va fi cu atât mai puternic cu cât creșterea reală a prețurilor la produsele alimentare și nealimentare de bază se va abate de la cele previzionate, influențând astfel eficiența măsurilor de protecție socială instituite.

În situația în care asigurarea condițiilor minime de existență prin sporirea veniturilor individuale obținute din muncă se amină datorită unui complex de factori obiectivi și subiectivi, apreciem că o intervenție categorială ar fi posibilă prin sistemul alocațiilor pentru copii, care să fie completat cu ajutoare speciale, bănești sau în natură. Este o investiție umană necesară, pe care o considerăm prioritară având în vedere, în principal, starea potențialului biologic și sanogenetic al colectivității și tendințele din evoluția sa în ceea ce privește segmentul populației tinere.

IV. Principalele caracteristici ale distribuției veniturilor populației în sărăcie

Analizele efectuate privind venitul mediu pentru fiecare familie din cele trei categorii socio-profesionale analizate, pentru luna octombrie 1991, relevă diferențe sensibile între județe și în mod corespunzător între acestea și pragul sărăciei. Calculele au fost efectuate în două variante în funcție de nivelul de trai pentru perioada de tranziție și pentru nivelul de subzistență aferente familiilor de salariați, țărani și pensionari :

Tabelul nr. 10

Indicatorii variației teritoriale a veniturilor la familiile de salariați în funcție de nivelul minim de trai decent

Mărimea familiei	Venitul mediu — lei —	Amplitudinea		Diferența dintre venit și pragul sărăciei
		absolută — lei —	relativă — % —	
1 persoană	3.428	1.180	34,4	1.762
2 persoane	6.578	2.089	31,7	2.242
3 persoane	7.869	2.589	40,4	3.514
4 persoane	10.215	4.127	44,4	5.152
5 persoane	12.115	6.085	50,5	6.515
6 persoane și peste	14.593	8.500	58,2	6.093

Tabelul nr. 11

Indicatorii variației teritoriale a veniturilor la familiile de salariați în funcție de nivelul de subzistență

Mărimea familiei	Venitul mediu — lei —	Amplitudinea		Diferența dintre venit și pragul sărăciei
		absolută — lei —	relativă — % —	
1 persoană	2.080	784	37,7	1.370
2 persoane	4.250	1.146	26,9	1.610
3 persoane	5.722	1.638	28,6	1.858
4 persoane	6.789	1.985	29,2	2.511
5 persoane	6.945	2.285	32,9	4.775
6 persoane și peste	7.100	2.648	37,2	6.340

Tabelul nr. 12

Indicatorii variației teritoriale a veniturilor la familiile de țărani în funcție de nivelul minim de trai în perioada de tranziție

Mărimea familiei	Venitul mediu — lei —	Amplitudinea		Diferența dintre venit și pragul sărăciei
		absolută — lei —	relativă — % —	
1 persoană	1.199	2.834	226,3	-1.396
2 persoane	2.787	3.485	125,3	-1.628
3 persoane	3.875	3.875	97,7	-1.835
4 persoane	4.500	5.300	117,7	-2.500
5 persoane și peste	4.166	3.795	91,0	-3.649

Tabelul nr. 13

Indicatorii variației teritoriale a veniturilor la familiile de țărani în funcție de nivelul de subzistență

Mărimea familiei	Venitul mediu — lei —	Amplitudinea		Diferența dintre venit și pragul sărăciei
		absolută — lei —	relativă — % —	
1 persoană	994	1.485	149,4	— 731
2 persoane	1.045	1.685	161,2	— 1885
3 persoane	1.875	2.104	112,2	— 1915
4 persoane	2.333	2.459	105,4	— 2317
5 persoane și peste	3.166	2.876	90,8	— 2694

Tabelul nr. 14

Indicatorii variației teritoriale a veniturilor la familiile de pensionari

Mărimea familiei	Variația teritorială calculată în funcție de:							
	Nivel minim de trai în perioada de tranziție				Nivel de subzistență			
	Venitul mediu — lei —	Amplitudinea		Diferența față de NMI	Venitul mediu — lei —	Amplitudinea		Diferența față de NS
		abs. — lei —	rel. — % —			abs. — lei —	rel. — % —	
<i>Pensionari C.A.P.</i>								
1 persoană	1050	1054	143,2	988	985	1398	141,9	630
2 persoane	2787	3500	125,5	498	1497	2743	140,9	798
<i>Pensionari A.S.</i>								
1 persoană	3612	1100	30,4	918	2333	750	32,1	1257
2 persoane	5104	3078	60,3	574	4540	1840	40,5	1560

Coroborarea concluziilor din analizele efectuate pe județe cu elementele furnizate de calculele de mai sus referitoare la variația teritorială pe categorii socio-profesionale, conduce la următoarele constatări:

a) familiile de salariați cu mai mult de cinci persoane în componență, cu cele mai mici venituri se localizează în județele: Maramureș, Satu-Mare, Bistrița-Năsăud. În medie, în aceste județe diferența între veniturile declarate și nivelul minim de trai variază între 5.100 lei și 6.100 lei în cazul nivelului minimului de trai în perioada de tranziție și între 2.500 și 6.300 lei în cazul nivelului de subzistență.

b) la familiile de țărani, situațiile cele mai vulnerabile se întâlnesc în județele Teleorman, Dolj, Tulcea, Constanța, Dimbovița. Diferențele între veniturile necesare pentru satisfacerea nevoilor minime și cele efective ale unei familii formate din patru și mai multe persoane este de 2.500 lei, iar pentru nivelul de subzistență de 2.314 lei.

c) la persoanele vîrstnice singure din mediul urban din județele Caraș-Severin, Cluj, Giurgiu, Prahova, Timiș, deficitul de venituri față de nivelul minim de trai este de circa 1.800 lei, iar la familia formată din două persoane,

de aproximativ 2.800 lei. La cei mai săraci dintre bătrînii trăind singuri sau în cuplu diferențele sînt de 1.585 și respectiv 2.342 lei.

d) în mediul rural diferențele la pensionarii C.A.P. variază între 280 și 670 lei la cei care trăiesc singuri, județele în care se întîlnesc cel mai frecvent aceste situații fiind: Hunedoara, Mehedinți, Arad și Vilcea. Diferențele între venituri și nivelul de subzistență variază între 210 și 580 lei la persoanele singure. La familiile formate din două persoane valorile indicatorilor variază între 675 lei și 1.486 lei pentru nivelul minim de trai și respectiv între 485 lei și 1.126 lei pentru nivelul de subzistență.

V. Estimări privind concentrarea sărăciei în rîndul populației

Abordării sărăciei la nivel familial, i se alătură o a doua perspectivă și anume sărăcia colectivă⁹. Cunoașterea dimensiunii acesteia este importantă pentru orientarea strategiilor de combatere a ei, pentru prevenirea instalării unor sisteme socio-culturale autoreproductive odată cu creșterea gradului ei de extindere. Pentru relevarea acestui aspect al fenomenului, am calculat *indicele de concentrare a sărăciei* care exprimă gradul de răspîndire a sărăciei în cadrul fiecărei categorii socio-profesionale în raport de ponderea ei în colectivitatea generală. Datele tabelului nr. 15, care au respectat variantele pragurilor de sărăcie anterioare, relevă următoarele:

a) în varianta *nivelului minim de trai decent*, cea mai mare intensitate a sărăciei colective se întîlnește la categoria pensionarilor.

În cazul pensionarilor de asigurări sociale fenomenul are cea mai mare concentrare în județele Sălaj, Vilcea, Maramureș, Satu-Mare, Bistrița-Năsăud, iar în cazul pensionarilor C.A.P. în județele Botoșani, Vaslui, Vrancea, Bacău și Galați.

Cea de-a doua categorie socio-profesională prezentînd această caracteristică, este cea a salariaților din județele Botoșani, Vaslui și Vrancea. Este de remarcat faptul că exceptînd aceste județe, pentru celelalte grupe analizate variațiile sînt relativ mici (indicele oscilează între 0,7 și 1,25 spre deosebire de pensionari, unde valorile sale au fost cuprinse între 0,62 și 3,57). Aceasta dovedește faptul că premisele materiale ale asigurării condițiilor de viață în cazul salariaților sînt aproximativ egale, dar ele se situează la limita inferioară a posibilităților de acces la un nivel minim de trai decent.

Sărăcia afectează în cea mai mică măsură categoria țăranilor (valoarea medie a indicelui de concentrare este de 0,59, față de 1,07 la salariați și 1,49 la pensionari), dovedind omogenitatea răspîndirii sărăciei, determinanta situației constînd în gradul de autosatisfacere a unor categorii de

⁹ Această problemă este abordată, pentru România, în *Dimensiunea socială a tranziției. Probleme teoretice* de Cătălin Zamfir, în *Analele I.N.C.E.* nr. 4-5/1991. Autorul o sennalează ca una dintre cele mai dificile probleme ale societății noastre arătînd că „sărăcia trebuie gîndită din două perspective: una este sărăcia individuală și alta sărăcia colectivă, care s-a constituit sub forma unui sistem social și cultural” (pag. 122).

Tabelul nr. 15
Indicele de concentrare a sărăciei*

Grupe de județe	Determinat în funcție de:														
	Minimumul de trai decent (ND)						Minimum de trai pentru perioada de tranziție (NMI)						Nivelul de subzistență (NS)		
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13			
	salariile	țărani	penso-nari	penso-nari asig. soc.	penso-nari C.A.P.	salariile	țărani	penso-nari asig. soc.	penso-nari C.A.P.	salariile	țărani	penso-nari asig. soc.	penso-nari C.A.P.		
1															
Botoșani, Vaslui, Vrancea	1,58	0,56	0,45	2,04	1,51	0,55	0,72	1,28	1,35	0,48	0,63	2,32	2,32		
Neamț, Suceava	1,19	0,33	1,66	0,92	1,05	0,51	1,92	1,03	0,87	0,47	2,56	1,44	1,44		
Sălaj, Vâlcea	1,25	0,32	1,92	0,86	1,00	0,36	3,12	1,15	0,63	0,56	2,70	1,38	1,38		
Buzău, Olt, Teleorman, Giurgiu, Dâmbovița	1,03	0,52	1,64	1,41	1,12	0,43	1,29	1,47	0,67	0,71	1,56	2,08	2,08		
Maramureș, Sălu-Mare, Bistrița-Năsăud	1,14	0,32	1,85	1,09	0,90	0,78	1,56	1,22	0,88	0,49	1,69	2,17	2,17		
Doj	0,93	0,57	3,57	1,04	1,05	0,56	2,77	1,00	0,86	0,54	4,00	1,09	1,09		
Iasi	1,01	0,45	3,57	1,15	0,90	0,84	3,57	0,88	0,91	0,43	4,20	1,25	1,25		
Căbărași, Iașiomița, Tulcea, Mehedinți	1,08	0,72	1,72	0,85	0,94	0,75	1,54	1,02	1,02	0,44	2,63	1,09	1,09		
Covasna, Harghita	1,12	0,69	1,58	0,76	0,82	1,02	2,08	0,65	0,68	0,55	5,00	1,43	1,43		
Alba, Brăila, Caraș-Severin, Arad	0,88	0,82	1,41	1,49	0,84	1,16	1,49	0,96	0,87	0,46	2,32	0,93	0,93		
Gorj, Hunedoara	0,92	0,88	1,35	1,35	0,78	0,90	2,04	1,45	0,83	0,58	2,22	1,28	1,28		
Mureș, Sibiu, Bihor, Cluj, Timiș	1,12	0,29	1,61	0,62	0,78	1,35	1,47	0,81	0,83	0,36	2,12	1,49	1,49		
Prasov, Constanța	0,70	1,35	1,14	1,96	0,74	1,20	1,06	2,08	0,73	1,06	2,00	1,12	1,12		
Bacău, Galați, Argeș, Prahova	1,22	1,04	1,78	2,38	0,84	1,16	1,25	1,59	0,74	0,56	2,38	1,81	1,81		
București	0,88		1,53		0,68		1,22		0,44		2,63		2,63		

* Calculat prin raportarea ponderii familiilor sărace din fiecare categorie socio-profesională în totalul familiilor sărace la ponderea familiilor din categoria respectivă în totalul familiilor.

nevoi alimentare din gospodăriile proprii ale căror producții s-au îmbunătățit pe de o parte și s-au apropiat ca nivel și eficiență, prin valorificarea disponibilului, pe de altă parte.

b) în varianta *nivelului de trai minim pentru perioada de tranziție*, concluziile anterioare se mențin cu observația că starea de sărăcie afectează, în mod colectiv, relativ uniform toate categoriile analizate. Situațiile se dovedesc mai grave în județele Iași, Dolj, Gorj, Sălaj, Vâlcea și Hunedoara pentru pensionarii de asigurări sociale și pentru salariații din județele Botoșani, Vaslui și Vrancea. În condițiile în care protecția socială se va dovedi în continuare deficitară îndeosebi pentru pensionari, județele menționate se vor confrunta cu o acuitate crescândă a manifestării procesului de sărăcire a populației, favorizată de conjunctura economică și de lipsa resurselor necesare, la nivel individual și social pentru atenuarea sau stoparea sa.

c) Cea mai relevantă imagine asupra sărăciei colective o oferă raportarea la *nivelul de subzistență*. Este în afara oricărei discuții faptul că pensionarii de asigurări sociale care obțineau venituri în luna octombrie 1991 sub 3.500 lei pe o persoană din familie și sub 1.700 lei în cazul familiilor de pensionari C.A.P. prezintă situația cea mai gravă, cu caracter de masă, constituind o grupă defavorizată, ce necesită o asistență socială prioritară.

În raport cu acest nivel, sărăcia colectivă este mai puțin prezentă la categoriile de populație activă. Decalajul între categoriile de populație activă și inactivă (raportul între indicii medii de concentrare este de 1 la 2,8) este încă un semnal de alarmă asupra faptului că eliminarea stării marginale, individuale, nu mai poate fi o soluție în acest caz, strategiile alternative necesitând atât soluții cu caracter reparatoriu cât și activ, constructiv pentru crearea unor mecanisme de corectare și prevenire în timp.

Rezultatele reieșite în analiza comparativă în profil teritorial privind dimensiunea sărăciei relevă pe de o parte, diferențele existente între județele țării privind incidența acestui fenomen, iar pe de altă parte, dimensiunea sărăciei prin determinarea ei de două categorii de factori: economico-sociali și demografici, a căror abordare se impune a fi realizată în mod diferit, în funcție de strategiile sectoriale și regionale ce vor fi aplicate, în viitor, în politica economică și socială.

Fără să rezulte în mod direct, analiza comparativă a condus la concluzia deficitului de protecție socială realizat pînă la sfîrșitul anului 1991 pentru o parte a populației care se confrunta deja cu o situație materială precară. Rezultă, de asemenea că o tratare globală a problematicii, ce nu ia în considerare insuficientă măsură criteriul sarcinilor familiale în diferențierea pachetului de măsuri de politică socială face ca sărăcia să se extindă în ritmuri rapide. La aceasta mai contribuie mersul actual al activității

economice care nu poate compensa scăderea nivelului de trai datorită insuficienței resurselor ce ar fi necesare pentru realizarea protecției sociale impusă de cerința asigurării unui minim de trai întregii populații.

VI. Unele elemente de orientare a strategiei de combatere a sărăciei în România

Circumscrișă cadrului dificil al tranziției, problema protecției sociale a populației sub incidența sărăciei trebuie să țină cont—conferind prin ea însăși conținut demersului practic—de:

a) asigurarea stabilității veniturilor pe termen scurt și mediu, b) integrarea noțiunilor de patrimoniu în concepția de combatere a fenomenului pe termen lung și orientarea comportamentului economic al populației, c) formarea unui mod de gândire bazat pe conceptul de economisire, investire și acumulare de mijloace în locul celui centrat pe venituri și consum.

Deși între venituri și mijloacele acumulate este o strânsă legătură, ele reprezintă concepte distincte cu rol diferit. Am putea spune că mijloacele dimensionează „stocul de bunăstare” al unei gospodării, în timp ce veniturile se referă la fluxurile de resurse, fiind asociate consumului de bunuri și servicii și doar parțial economisirii și investiții. Consumuind cele două concepte financiare fundamentale, politicile sociale vizând sărăcia au fost constituite până nu demult exclusiv în termenii veniturilor¹⁰. Se naște întrebarea: este posibilă acum în România, orientarea spre o politică socială care să promoveze protecția săracilor prin suplimentarea veniturilor lor până la pragul de sărăcie în condițiile în care resursele financiare sînt limitate, insuficiente chiar, pentru obiective de mai mare importanță pentru națiune?

Analizele care urmează încearcă să dea răspuns acestei întrebări

Facem însă precizarea că nici o societate indiferent de nivelul său de dezvoltare, nu și-a propus o lichidare totală și imediată a sărăciei. Acest lucru nu poate fi făcut doar prin transfer de resurse¹¹.

Un anumit transfer către grupurile cele mai defavorizate este necesar. Calculele de față oferă o imagine a ordinului de mărime a unui asemenea efort.

Diferențele dintre nivelul cheltuielilor necesare potrivit celor două niveluri ale pragului de sărăcie, la nivelul minim de trai în perioada d

¹⁰ Veniturile și distribuția lor, consumul și structurile sale s-au dovedit în ultimele decenii indicatorii de bază ai evaluării bunăstării. Deci și cercetarea sărăciei a marcat tendința de a o măsura prin ei „contabilizarea fiind preferată conceptualizării”. Veniturile sînt analizate pe vârste, rase, zone geografice, transversal, longitudinal pe generații. În urma cercetărilor efectuate s-au degajat două puncte de vedere pe care s-au și fundamentat strategiile de combatere a sărăciei. Primul, de a da săracilor mai multe venituri pentru a consuma la un nivel mai înalt. Cu alte cuvinte, consumul ar însemna bunăstare. Cel de-al doilea, potrivit căruia dînd venituri celor săraci pe calea asistenței sociale li se erodează independența, motivația, dorința de a participa mai activ pe piața muncii, perpetuîndu-se în acest fel sărăcia. Principala lor limită rezidă în faptul că analizele privind sărăcia au exclus acumularea de mijloace. O tratare largă a acestor probleme în sensul reconceptualizării strategiilor de combatere a sărăciei se regăsește în M. Sherraden, *Social Policy assessed*, New York, Ed. M. E. Sharpe, 1991, P. Saunder, *Int. duction: Poverty Line. Methodology and Measurement*, Australia, New South Wales, 1980 și

¹¹ A se vedea: Nanak Kakwani, *Analyzing redistribution policies*, Cambridge, Cambridge University Press, 1986.

tranziție și la nivelul de subzistență, și veniturile disponibile declarate se încadrează în medie, pe o persoană, în următoarele limite :

- la salariați :
 - între 803—994 lei la familiile formate din 6 persoane ;
 - între 694—954 lei la familiile formate din 5 persoane ;
 - între 560—918 lei la familiile formate din 4 persoane ;
 - între 1333—1695 lei la persoanele singure.
- la pensionarii de asigurări sociale de stat :
 - între 1137—1413 lei pentru familiile formate din două persoane :
 - între 1465—1869 lei pentru persoanele singure.
- la pensionarii C.A.P.
 - între 463—610 lei pentru familiile formate din două persoane ;
 - între 320—360 lei pentru persoanele singure.

În cazul acestora din urmă se impune precizarea că în situația în care au ca singură sursă de venit pensia, diferența crește la 1756 și respectiv 2428 lei în cazul persoanelor singure și, în medie, între 1300 și 1700 lei pe o persoană în familia cu doi membri.

- la țărani :
 - între 716—846 lei la familiile formate din două persoane ;
 - între 764—903 lei la persoanele singure.

Pentru acoperirea cheltuielilor minime de trai ale familiilor în sărăcie, diferențele de venituri necesare acestora sînt prezentate în tabelele nr. 16—19.

Tabelul nr. 17

Diferențele de venit lunar ce ar trebui transferate către familiile de salariați în stare de sărăcie
— lei pe familie —

Mărimea familiei	În raport de :		
	ND	NMt	NS
1 persoană	2.018	1.695	1.333
2 persoane	2.795	2.273	1.500
3 persoane	4.054	3.296	1.980
4 persoane	4.285	3.672	2.237
5 persoane	5.498	4.770	3.470
6 persoane și peste	7.156	5.964	4.818

Tabelul nr. 17

Diferențele de venit lunar ce ar trebui transferate către familiile de țărani în stare de sărăcie
— lei pe familie —

Mărimea familiei	În raport de :		
	MD	NMt	NS
1 persoană	970	903	764
2 persoane	1.881	1.692	1.431
3 persoane	2.153	1.946	1.646
4 persoane	2.489	2.240	1.611
5 persoane și peste	2.750	2.475	2.095

Tabelul nr. 18

Diferențele de venit lunar ce ar trebui transferate către familiile de pensionari de asigurări sociale în stare de sărăcie

— lei pe familie —

Mărimea familiei	În raport de		
	MD	MNt	NS
1 persoană	1.906	1.869	1.465
2 persoane	2.914	2.826	2.274

Tabelul nr. 19

Diferențele de venit lunar ce ar trebui transferate către familiile de pensionari C.A.P. în stare de sărăcie

— lei pe familie —

Mărimea familiei	În raport de :		
	MD	MNt	NS
1 persoană	640	360	320
2 persoane	1.632	1.221	926

La nivel global, resursele necesare estimate pentru sprijinirea familiilor care trăiesc în sărăcie se ridică anual la aproape 32 miliarde lei în cazul nivelului de subzistență și la 91 miliarde lei în cazul nivelului minim de trai în perioada de tranziție (tabelul nr. 20).

Tabelul nr. 20

Necesarul de resurse financiare pentru sprijinirea familiilor care trăiesc în sărăcie

— milioane lei —

Categoriile beneficiare	Calculat în funcție de :		
	MD	MNt	NS
Salariați	113.118	64.666	17.121
Țărani	8.821	6.834	3.454
Pensionari de asigurări sociale de stat	15.288	15.045	7.146
Pensionari C.A.P.	7.151	4.907	4.069
TOTAL	144.378	91.452	31.790

Pentru asigurarea nivelului minim decent, volumul necesar de resurse ar fi de 4 ori mai mare decât cel estimat în cazul nivelului de subzistență și de 1,5 ori în varianta minimului de trai în perioada de tranziție.

În mod firesc apare întrebarea : dacă această alternativă este restricționată de volumul resurselor, mai poate fi vorba de punerea în practică a orientării spre ajutorare a săracilor prin stimularea acumulării de mijloace ?

După părerea noastră, această cale se dovedește imperios necesară și ar avea șanse de reușită, dacă această dimensiune devine parte integrantă a procesului de distribuire a unui patrimoniu supus privatizării prin forme mai diverse decât cele preconizate în prezent, aspect asupra căruia vom reveni.

În al doilea rînd, orice societate, oricît de săracă ar fi, poate și ar trebui să mobilizeze într-o anumită etapă un volum de resurse care distribuit în favoarea celor săraci pentru acumularea de mijloace să constituie elementul de impuls pentru generarea unor efecte ale bunăstării, dincolo de consumul populației, care în mod evident trebuie să asigure acel grad de satisfacere a nevoilor fundamentale la un nivel decent. Avantajele unei abordări complementare s-ar concretiza în faptul că acumularea de mijloace generează stabilitate, amortizînd „șocul veniturilor” care poate apare într-o situație de risc pentru individ pe piața muncii, în viața de familie sau de ordin personal. Echilibrul economic al familiei poate fi astfel păstrat pînă la restabilirea veniturilor. În al doilea rînd, acumularea orientează indivizii către viitor, schimbînd manifestarea specifică a săracilor care se ancorează în prezent. Un comportament orientat spre viitor începe cu acumularea de mijloace, care dau posibilitatea modelării structurii oportunităților — „Mijloacele intruchipează șanse”¹².

În al treilea rînd, mijloacele promovează dezvoltarea altor mijloace. Posedîndu-le, mulți oameni parcurg un proces educațional : încep să acorde importanță investiției, își dezvoltă capacitatea decizională, fac eforturi pentru a obține venituri mai mari care favorizează acumularea. În acest fel, capitalul financiar stimulează dezvoltarea capitalului uman și în sensul specializării și perfecționării sale profesionale, ceea ce săracii sustinută numai cu venituri suficiente asigurării subzistenței nu-și pot permite. În acest fel, eficiența personală crește și odată cu ea satisfacția și percepția calității condiției umane. De asemenea, nu în ultimul rînd, acumularea de mijloace contribuie și la activizarea participării sociale și politice.

O analiză, chiar sumară, a datelor privind averea națională arată că bunurile aflate în proprietatea populației au o pondere foarte scăzută. Ele au reprezentat la sfîrșitul anului 1989, în medie 30.905 lei pe locuitor la valoare de inventar și 16.800 lei la valoare rămasă, dovedind înzestrarea precară a populației¹³. În anul 1990, lucrurile nu s-au schimbat sensibil. În plus, gradul mediu de uzură este foarte mare (45,8% pe total). În structura inventarului casnic, gospodăresc și personal al populației, acumularea de bunuri de mare valoare nu reprezintă decît 55% (calculat la valoarea rămasă), însemnînd în medie pe o persoană 9.465 lei. Două constatări se impun : faptul că valorile prezentate semnifică acumulări specifice unei populații relativ sărace și că prin distribuția inegală a averii acumulate, ea nu rezolvă problemele speciale ale celor în sărăcie. Ele vor deveni solubile cu atît mai repede cu cît elementele structurale ale modelelor bunăstării pentru nonsăraci vor fi promovate și pentru cei săraci. Elementul

¹² E. Mossé, *Les riches et le pauvres*, Paris, Le Seuil, 1985, p. 242.

¹³ *Anuarul Statistic al României*, București Comisia Națională pentru Statistică, 1990, p. 252.

care diferențiază cele două tipuri de modele constă tocmai în acumularea de mijloace. Și între celelalte trei elemente (ocuparea, transferurile de venituri de la buget și transferurile în cadrul familiei) există deosebiri care determină niveluri diferite ale veniturilor din muncă, ale securității sociale (pensii, asigurări de boală, resurse disponibile spre a fi plătite în situații de viață nefavorabile) și nu în ultimul rînd capacitatea de reproducere a unui nivel de bunăstare atins.

Elaborarea unor strategii de combatere a sărăciei în România care să țină cont de complementaritatea venituri — acumulare de mijloace poate fi favorizată de însuși procesul privatizării. Lăsînd la o parte prevederi ale legii privatizării asupra oportunității cărora manifestăm rețineri (vîrsta ca argument în stabilirea dreptului de proprietate, obligativitatea respectării egalității absolute în atribuirea certificatului s.a.), vom încerca să sugerăm unele posibilități prin care proprietatea dobîndită printr-un proces de privatizare diferențiat și-ar putea dovedi caracterul și funcția socială. Aceasta cu atît mai mult cu cît tehnicile și instrumentele privatizării ar trebui să fie adecvate situațiilor concrete și scopului urmărit, știînd că sînt diferențe de fond între privatizarea fondului locativ, a pămîntului și pădurilor, serviciilor și marii industriei¹⁴.

Într-o asemenea optică credem că se pot aborda și soluționa problemele asigurării cu locuințe a acelor care nu dispun de sumele necesare achiziționării unui apartament (chiar la prețurile practicate pentru privatizarea fondului locativ), a dobîndirii unui teren agricol care să furnizeze familiei în sărăcie posibilitatea creării resurselor agricole necesare propriului consum și valorificarea surplusului. O aceeași funcție o poate avea un serviciu care poate fi practicat pe cont propriu dacă prestatorul va avea o bază materială necesară pentru dobîndirea căreia el nu dispune de suficiente resurse.

O altă posibilitate ar consta în constituirea unui capital social prin contribuție guvernamentală, a agenților economiei, a organizațiilor neguvernamentale, a fundațiilor și chiar a populației pentru dezvoltarea în România a unui sistem complex al conturilor individuale de dezvoltare, ale cărui începuturi există deja prin contribuțiile pentru pensia suplimentară. Diversitatea destinațiilor acestor conturi este foarte largă în lumea occidentală: educație, locuință, pensii, dotarea cu bunuri de mare valoare, susținerea financiară pentru investiții în anumite domenii. Studiile efectuate în alte țări relevă avantajele nete ale unei asemenea practici în politica de asistență socială a săracilor, atît pentru indivizi cît și pentru societate. La nivel micro devine posibilă acumularea de mijloace, stabilitatea gospodăriei, orientarea către viitor și realizarea obiectivelor în cadrul ciclului de viață, iar la nivelul economiei naționale scade rata sărăciei, se dezvoltă abilitățile și participarea la procesul economic, crește rata de economisire a națiunii și prin ea competitivitatea națională și internațională¹⁵. Efectul cumulat, la nivel individual și social, este net superior celui realizat prin strategii uniobiective.

¹⁴ Dorin Aldea, *Privatizarea și locul acesteia în formarea economiei de piață*, în *Anale ale Institutului Național de Cercetări Economice*, nr. 4—5/1991, p. 125.

¹⁵ Michael Sherraden, *The Program: Individual Development Accounts, Initiative*, S. U.A., nov.—dec./1989

Integrarea orientării spre stimularea acumulării de mijloace în politica socială actuală ar consolida însuși contractul „social” între stat și fiecare cetățean al său, pentru ca bunăstarea la care aspirăm să nu rămână o simplă dorință. Și, în acest cadru, încheiem cu o concluzie a studiilor efectuate de Asa Briggs, și anume: „Stat al bunăstării este acel stat în care puterea este angajată util (prin acțiune politică și prin cea administrativă) într-un efort menit să modifice jocul forțelor pieței în cel puțin trei direcții: în primul rînd, garantînd indivizilor și familiilor un venit minim independent de fluctuațiile cererii și ofertei și de capriciile proprietății; în al doilea rînd, prin diminuarea ariei de nesiguranță și punerea în gardă a indivizilor și familiilor lor să suporte anumite contingente sociale (bolnavi, bătrîni, șomeri); în al treilea rînd, prin asigurarea că toți cetățenii fără deosebire de statut să se bucure de standarde de viață mai bune, disponibile în raport cu o gamă predominantă de servicii sociale”¹⁶.

Anexa nr. 1

Rata sărăciei pe județe

Nr. crt.	Județul	Rata de sărăcie determinată în funcție de :		
		MD	NMt	NS
1.	Alba	39,5 (15)	30,3 (19)	11,5 (8)
2.	Arad	47,7 (16)	30,3 (20)	11,5 (9)
3.	Argeș	50,3 (39)	40,6 (40)	19,1 (30)
4.	Bacău	50,3 (40)	40,6 (39)	19,1 (31)
5.	Bihor	32,7 (4)	27,5 (11)	10,4 (14)
6.	Bistrița-Năsăud	32,5 (1)	25,5 (8)	12,2 (5)
7.	Botoșani	41,0 (19)	40,6 (41)	16,5 (27)
8.	Brașov	38,4 (13)	28,5 (16)	16,3 (25)
9.	Brăila	39,5 (17)	30,3 (21)	11,5 (10)
10.	Buzău	41,6 (23)	31,4 (24)	14,4 (19)
11.	Caraș-Severin	39,5 (18)	30,3 (22)	11,5 (11)
12.	Călărași	48,9 (35)	31,9 (29)	20,1 (36)
13.	Cluj	32,7 (5)	27,5 (12)	12,2 (15)
14.	Constanța	44,7 (29)	35,7 (36)	16,3 (26)
15.	Covasna	35,4 (9)	32,2 (33)	8,6 (1)
16.	Dimbovița	41,6 (24)	31,4 (25)	14,4 (20)
17.	Dolj	41,4 (22)	24,0 (4)	10,2 (4)
18.	Galați	50,3 (41)	40,6 (41)	19,1 (32)
19.	Giurgiu	41,6 (25)	31,4 (26)	14,4 (21)
20.	Gorj	47,7 (30)	29,0 (17)	25,9 (41)
21.	Harghita	35,4 (10)	32,2 (34)	8,6 (2)
22.	Hunedoara	47,7 (31)	29,0 (18)	25,9 (40)
23.	Ialomița	48,9 (36)	31,9 (30)	20,1 (37)
24.	Iași	48,0 (32)	31,0 (23)	15,4 (24)
25.	Maramureș	32,5 (2)	25,5 (9)	10,4 (6)

¹⁶ Asa Briggs, citat după Gino Giugni, *Quale avvenire per il welfare state*, in *Mondoperato* nr. 5/1981, p. 34

Anexa 1 (continuare)

Nr. crt.	Județul	Rata de sărăcie determinată în funcție de :		
		MD	NMI	NS
26.	Mehedinți	48,9 (37)	31,9 (31)	20,1 (38)
27.	Mureș	32,7 (6)	27,5 (13)	12,2 (16)
28.	Neamț	48,8 (33)	37,3 (37)	19,8 (34)
29.	Olt	41,6 (27)	31,4 (28)	14,4 (23)
30.	Prahova	44,0 (28)	34,9 (35)	19,1 (33)
31.	Satu-Mare	32,5 (3)	25,5 (10)	10,4 (7)
32.	Sălaș	38,5 (12)	22,5 (2)	11,7 (12)
33.	Sibiu	32,7 (7)	27,5 (14)	12,2 (17)
34.	Suceava	48,6 (34)	37,3 (38)	19,8 (35)
35.	Teleorman	38,9 (26)	31,4 (27)	14,4 (22)
36.	Timiș	32,7 (8)	27,5 (15)	12,2 (18)
37.	Tulcea	48,9 (38)	31,9 (32)	20,1 (39)
38.	Vaslui	41,0 (21)	25,2 (7)	16,5 (29)
39.	Vâlcea	38,5 (14)	25,5 (3)	11,7 (13)
40.	Vrancea	41,0 (20)	25,2 (6)	16,5 (28)
41.	București	35,8 (11)	22,2 (1)	9,8 (3)

Obs. — valorile din paranteză reprezintă rangul județului după indicatorul respectiv în ordine crescătoare.